

Grażyna Trzaskowska, Ivo Łaborewicz
(Archiwum Państwowe we Wrocławiu)

Źródła archiwalne do badań nad współczesną kulturą pogranicza polsko-czeskiego

Rozważania nad problematyką współczesnej kultury pogranicza w dokumentacji archiwalnej wymagają sprecyzowania podstawowych pojęć, które pozwolą nam na właściwe zanalizowanie tego zagadnienia. Temat, którym będziemy się tu zajmować, a więc współpraca kulturalna, jest pojęciem niezwykle szerokim, obejmującym ludzką działalność nie tylko na polu kultury tradycyjnej, głównie działań artystycznych, ale również współpracy naukowej, sportowej, turystycznej, jak również ekologicznej, czy też szerzej przyrodniczej. Z powyższych rozważań wyłączone zostaną natomiast takie przejawy ludzkiej działalności, jak polityka i gospodarka.

Zakres chronologiczny opracowania siłą rzeczy odnosi się do okresu po upadku rządów komunistycznych w obu krajach, czyli obejmuje lata po 1989 roku, aż do czasów współczesnych, tj. do roku 2004. Za takim rozwiązaniem przemawia fakt, iż wprowadzone wówczas zmiany polityczne, zapoczątkowały rozwój nie tylko nowych struktur gospodarczych, lecz także społecznych i kulturowych. Kształtowanie się wielokierunkowych form aktywności przyspieszyło procesy integracji społeczeństw pogranicza, które obecnie zaowocowały bardzo różnorodnymi kontaktami.

Przyjęcie takiej cezurę czasowej wydaje się być również w pełni uzasadnione w przypadku posługiwania się metodą archiwalną. Dla badań wykorzystujących źródła archiwalne istotne są bowiem wszelkie zmiany ustrojowe twórców akt¹. Przemiany polityczne w 1989 roku dały początek wielu nowym instytucjom. Wytwarzane przez nie dokumenty tworzą odrębne struktury w postaci zespołów archiwalnych, w ramach których gromadzone są różnorodne materiały, będące odwzorowaniem działalności tychże jednostek². Dlatego, śledząc współczesne przemiany kulturowe społeczeństw pogranicza na podstawie archiwaliów, będziemy mieli do czynienia w większości przypadków z zespołami aktowymi, z lat 1990-2004.

Proponowane ramy czasowe wyłaniają kolejny problem, jakim jest miejsce przechowywania materiałów archiwalnych. Zgodnie z ustawą archiwalną dokumenty wytworzone we wspomnianym okresie, przechowywane są obecnie w archiwach zakładowych aktotwórców, a nie w zasobach archiwów państwowych.

¹ Twórca zespołu jest to jednostka organizacyjna (urząd, instytucja, przedsiębiorstwo, organizacja społeczna) posiadająca określony zakres działania i samodzielność organizacyjną, działająca z reguły w oparciu o właściwe dla siebie normy prawne, lub osoba fizyczna przejawiająca działalność w określonych dziedzinach życia społecznego, zob.: Polski Słownik Archiwalny, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974, s. 83.

² Zespół archiwalny - organicznie powiązane ze sobą zarchiwizowane materiały archiwalne wytworzone i zgromadzone w wyniku działalności urzędu (instytucji) lub osoby fizycznej, tamże, s. 91.

Archiwa państwowe przyjmują je do swoich zasobów dopiero po 25 latach lub wcześniej, jednak tylko w przypadku istotnych zmian organizacyjnych danych instytucji. Wynika stąd pewna trudność w dotarciu do tak rozproszonych źródeł, gdyż wymaga to posiadania minimum wiedzy o potencjalnych twórcach akt, prowadzących działalność dotyczącą interesującej nas tu tematyki.

Podsumowując powyższe rozważania możemy więc stwierdzić, że z punktu widzenia archiwistyki *kultura współczesna* jest to ogół działań z zakresu kultury, znajdujący odzwierciedlenie we wszelkiej dokumentacji różnych jednostek organizacyjnych powstałych po 1989 r., które realizują zadania z tego zakresu. Archiwalia na obecnym etapie nie wchodzą w skład zasobu archiwów państwowych, lecz przechowywane są w siedzibach aktotwórców.

Z drugiej strony wiele instytucji na Dolnym Śląsku podejmujących szeroką współpracę przygraniczną z sąsiednimi Czechami oraz gromadząc w jej efekcie bogatą dokumentację, nie jest objęta nadzorem Archiwum Państwowego we Wrocławiu (APWr.) i jego oddziałów zamiejscowych w Jeleniej Górze, Kamieńcu Ząbkowickim, Legnicy i Lubaniu. Problem ten dotyczy zwłaszcza stowarzyszeń o charakterze turystycznym, takich jak: Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze (PTTK), Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych (PTSM) i Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe (GOPR). Taka sytuacja, będąca skutkiem obowiązujących w Polsce przepisów archiwalnych powoduje, że wiele bardzo cennej i przydatnej dla badań naukowych dokumentacji, obecnie nie ma szans na znalezienie się w państwowym zasobie archiwalnym, gdzie istnieje możliwość jej wieczystego przechowywania i udostępniania społeczeństwu.

Należy tu zatem wspomnieć o istotnej roli archiwów państwowych (państwowej służby archiwalnej), których podstawowa działalność polega na zabezpieczeniu, przechowywaniu, opracowywaniu i udostępnianiu materiałów archiwalnych, przechowywanych wieczyście. Są to wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, mapy, plany, fotografie, nagrania dźwiękowe oraz inna dokumentacja, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej, świadcząca o działalności Państwa Polskiego i jego organów, jednostek samorządu terytorialnego i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społeczno - gospodarczego, kulturalnego itp. Celem tak rozumianych zadań jest takie przygotowanie wspomnianej dokumentacji, aby mogła służyć społeczeństwu. Materiały archiwalne udostępnia się przede wszystkim dla potrzeb nauki, gdyż zawierają one informacje, w zasadzie, z każdej jej dziedziny. Z ogromnej, ogólnodostępnej bazy źródłowej mogą skorzystać nie tylko historycy, ale i muzealnicy, bibliotekarze, archeolodzy, etnografowie, socjologowie, a nawet ekonomiści, architekci i wielu innych.

Ponadto archiwa państwowe zgodnie z obowiązującą ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach sprawują realną opiekę nad narastającym zasobem, lecz wyłącznie w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych, tworzących tzw. państwowy zasób archiwalny, (kontrolę archiwów zakładowych)³. Tymczasem od roku 1989 udział różnych instytucji, wyłączonych z nadzoru

³Ustawa z 14 VII 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity: Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 VIII 2002 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dziennik Ustaw z 2002 r., nr 171, poz. 1396.

archiwalnego, np. stowarzyszeniowych w życiu państwa i jego obywateli staje się coraz znacniejszy. Procentowo prawdopodobnie dziś już przewyższa ilością i wartością wytwarzanych akt wieczystych, dokumentację powstającą w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych. Stąd można wnioskować, że znaczna część materiałów archiwalnych powstaje poza sferą zainteresowań i możliwości oddziaływania państwowej służby archiwalnej i zgodnie z obowiązującymi przepisami nigdy nie trafi do archiwów państwowych.

Kolejnym zagadnieniem, który należy sprecyzować omawiając problem kultury pogranicza jest zdefiniowanie pojęcia *pogranicza*. Współcześnie, w czasach wielopłaszczyznowej integracji społeczeństw europejskich, nie można go ograniczyć jedynie do obszarów ściśle przylegających do granicy. Od 1991 r. działa na tym terenie Euroregion Nysa (pierwsza tego typu instytucja na ziemiach polskich, będąca związkiem trzech państw: Polski, Czech i Niemiec), a w czasach późniejszych powstały kolejne: Euroregion Glacensis (Stowarzyszenie Pogranicza Czech, Moraw i Ziemi Kłodzkiej) i Euroregion „Dobrava” z siedzibą w Wałbrzychu, obejmujące znacznie szerszy zasięg terytorialny. Wiele z podejmowanych przez te wspólnoty działań, dotyczy więc całego regionu. Ponadto zarówno po jednej, jak i po drugiej stronie poszukuje się partnerów do współpracy często w obszarze o wiele rozleglejszym, niż pas przygraniczny. Najprościej byłoby ten obszar zawęzić do terytoriów powiatów przygranicznych, ale ze względu na kierunki rozwoju euroregionów, wydaje się niezbędne objęcie badaniami obszarów znacznie szerszych, wchodzących w skład wzmiankowanych międzynarodowych struktur. W ten sposób możemy skupić swoje zainteresowania nie tyle na wąskim pasie przygranicznym, co na swoiście zintegrowanym obszarze. Cechą charakterystyczną tych terenów jest to, że większość gmin, a także działających tam instytucji, szkół i organizacji społecznych, prowadzi współpracę polsko – czeską w ramach struktur euroregionalnych lub za ich pośrednictwem dla owej współpracy pozyskuje środki pomocowe.

W uzasadnionych wypadkach sięgnąć jednak należy i po obszary leżące poza tak wyznaczonymi granicami, gdy np. odnosi się to do gmin i powiatów, które choć leżą w bezpośrednim pasie przygranicznym, nie wchodzą w skład żadnego euroregionu.

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania terytorialne, przegląd źródeł archiwalnych dotyczących tematyki kultury pogranicza polsko-czeskiego najlepiej prześledzić oddzielnie dla danego euroregionu. W ramach każdego z nich powstaje bowiem bardzo istotna i ważna dokumentacja dotycząca strategii rozwoju całego terenu. Z reguły jest ona wytworem naczelných organów owych struktur. Z kolei, jak już wspomniano, na obszarach wchodzących w skład euroregionów mamy do czynienia z bardzo aktywnymi jednostkowymi działaniami, służącymi rozwijaniu wzajemnych kontaktów w postaci współpracy miast partnerskich, szkół wyższych i średnich, stowarzyszeń, muzeów, bibliotek i innych. Większość z wymienionych instytucji gromadzi, często dzięki zaangażowaniu działaczy społecznych, różnego rodzaju materiały świadczące o ich udziale w życiu kulturalnym, toczącym się po obu stronach granicy.

Celem prezentowanego omówienia jest przedstawienie źródeł archiwalnych, które pozwolą na przybliżenie rozwoju współczesnej kultury pogranicza. Nasze zainteresowania skupimy na obszarze oddziaływania euroregionów, położonych

w geograficznych granicach Dolnego Śląska. Taki zasięg terytorialny jest uzasadniony terenem działania APWr. W opracowaniu zostanie przedstawiona działalność instytucji, które tworzą państwowy, jak i niepaństwowy zasób archiwalny⁴. Na ten ostatni (stanowiący własność niepaństwowych jednostek organizacyjnych) składają się niejednokrotnie interesujące i niepowtarzalne dokumenty.

W niniejszej pracy, z uwagi na szeroką tematykę, korzystano z różnych źródeł informacji. Podstawowych danych dostarczyły kontrole archiwów zakładowych licznych dolnośląskich instytucji. Zgromadzenie tak rozległej wiedzy było możliwe dzięki zaangażowaniu archiwistów z wszystkich oddziałów zamiejscowych APWr. Cenne wskazówki do poszerzenia naszego zagadnienia otrzymano z różnych jednostek organizacyjnych, tj.: urzędów, stowarzyszeń, muzeów, szkół i domów kultury, które odpowiedziały na rozesłaną przez autorów ankietę. Uzupełnieniem tego materiału były dane pochodzące z obszernej bazy źródłowej, jaką jest Internet. Na stronach internetowych prezentowanych instytucji można odnaleźć niektóre z przytaczanych tu dokumentów.

Pierwszy historycznie Euroregion Nysa (EN) jest dobrowolną wspólnotą czeskich, polskich i niemieckich gmin i powiatów. W Polsce działa Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu Nysa (SGPEN), obejmujące powiaty: bolesławiecki, jeleniogórski - grodzki i ziemski, kamiennogórski, lubański, lwówecki, zgorzelecki, złotoryjski i żarski. Po stronie czeskiej związek tworzą powiaty: Česka Lipa, Dečín, Jablonec nad Nisou, Liberec i Semily. Te dwa stowarzyszenia współpracują jeszcze z pięcioma powiatami niemieckimi.

Cele, zasięg terytorialny i struktura związku obejmującego razem 16 powiatów zawarte są w głównych dokumentach, opracowanych na konferencji założycielskiej wspólnoty w Zittau w maju 1991 r. Do nich należą: Ramowe porozumienie o współpracy Euroregionu Neisse - Nisa - Nysa. Wśród licznych zadań zawartych w tym akcie wymienia się: wymianę kulturalną oraz opiekę nad wspólnym dziedzictwem kulturowym, jak również współpracę w rozwoju transgranicznej turystyki. Wyznaczone w ten sposób kierunki przeobrażeń mają wspierać działania ogólnorządowe, prowadzące do uczestnictwa państw - założycieli we Wspólnocie Europejskiej.

Kolejnym, uchwalonym w 1991 r., ważnym aktem prawnym jest Memorandum, w którym szczególnie podkreślono rolę nauki i oświaty, jako podstawy wszelkiego rozwoju każdego z regionów. Duży nacisk położono na współpracę przygranicznych uczelni, a zwłaszcza dostosowanie programów nauczania do aktualnych problemów⁵. Ponadto w dokumencie tym podkreślono, iż współpraca i swobodne kontakty mieszkańców rejonów przygranicznych, rozwój stosunków kulturalnych oraz rozwój ruchu turystycznego, w dużej mierze zależy od liczby przejść granicznych. Ich budowa i rozbudowa jest zatem niezwykle istotna.

Wiele interesujących informacji o kierunkach rozwoju naszego Euroregionu można odnaleźć w aktach organizacyjnych naczelnych władz Stowarzyszenia. Do nich należą np. dokumenty dotyczące trójstronnych uzgodnień w sprawie przejścia granicznego polskiej strony Euroregionu z Czechami i Niemcami oraz

⁴ Tamże.

⁵ Informacje uzyskane ze strony internetowej EN : www.euroregion-nysa.pl w dniu 13 II 2003 r.

memorandum uczestników II Konferencji Turystyki Rowerowej w Europie z 11 XI 2001 r.⁶

W celu aktywizacji terenów przygranicznych, również Euroregionu Nysa, działania lokalnych struktur wspierane są programami rządowymi. W Polsce od 1994 r. w Urzędzie Rady Ministrów w Warszawie działa Władza Wspierająca Program Współpracy Przygranicznej Phare, podlegająca obecnie MSWiA. W latach 1994-1999 organ ten zarządzał ponad 25% środków pomocy Unii Europejskiej dla Polski. W tych też latach Program Współpracy Przygranicznej Phare funkcjonował jako największy w naszym kraju program w dziedzinie rozwoju regionalnego. Działający od 1994 r. program Phare Cross Border Co-operation (tzw. Duże Projekty Phare), wraz z przyjętym w 1996 r. tzw. Funduszem Małych Projektów Phare, ma za zadanie m.in. aktywizację współpracy przygranicznej i dążenie do wyrównywania poziomu działalności kulturalnej po obu stronach granicy. Ze środków finansowych programu Phare CBC dotowane są działania inwestycyjne na szerszą skalę. W latach 1994 -1999 na terenie EN powstało wiele ważnych obiektów, m.in. szlaki rowerowe w ówczesnym województwie jeleniogórskim, rezerwat kulturowy „Park Mużakowski” w Łęknicy, centrum szkoleniowo - konferencyjne Dwór Czarne w Jeleniej Górze, rozbudowano ośrodek narciarstwa biegowego w Jakuszycach, utworzono jeleniogórską sieć informacji turystycznej, a także zakupiono sprzęt dla GOPR. Ponadto w ramach programu Phare podejmowane są starania służące aktywizacji lokalnych społeczności. Ich rezultatem bywają z roku na rok coraz liczniejsze spotkania młodzieży, różnorodna działalność artystyczno - sportowa oraz wiele imprez ludowych. Akta dotyczące realizacji wyżej wymienionych programów Phare gromadzą archiwa urzędów wojewódzkich⁷.

Sprawy kultury pogranicza polsko - czeskiego bardzo szeroko prezentują roczne sprawozdania z działalności organów kolegialnych SGPEN, a zwłaszcza grup roboczych (GR)⁸. W ramach struktur wspólnoty działa 15 takich grup (komisji), zajmujących się określoną dziedziną działania. W sprawozdaniu z 2000 r. czytamy, że do najlepszych GR w tym roku należały Podgrupa „Bibiloteki” (w ramach GR „Kultura i Sztuka”) i GR „Turystyka”.

W 2000 r. GR „Kultura i Sztuka” zorganizowała szereg imprez kulturalnych i artystycznych. Szczególny charakter miały przedsięwzięcia przygotowane w ramach „Święta Gór - Karkonosze’ 2000”. W Jeleniej Górze odbyły się kolejne spotkania teatralne na bazie współpracy teatrów z Czech i z Niemiec. Ważną płaszczyzną wymiany doświadczeń były festiwale muzyczne. Tu należy wymienić: Międzynarodowe Spotkania z Muzyką Dawną w Świeradowie Zdroju (impreza integrująca artystów z Polski, Czech i Niemiec), Festiwal Muzyki Organowej w Jeleniej Górze oraz „Jaworskie Koncerty Pokoju”. Wyjątkowe miejsce zajmują też wystawy fotografii i rysunku oraz wiele innych. Warto nadmienić, że w dużej mierze

⁶ Tamże.

⁷ Dolnośląski Urząd Wojewódzki we Wrocławiu, Wydział Infrastruktury i Rozwoju Gospodarczego, sygn. 85/1, 85/2, 86/2, 87/21, 1888/1, 1888/7, 1888/9, 1888/11, 1888/12, 1888/20, 1887/21. Ponadto archiwalia dotyczące tych zagadnień znajdują się w zasobie archiwalnym byłego Urzędu Wojewódzkiego w Wałbrzychu; Informacje uzyskane ze strony internetowej EN : www.euroregion-nysa.pl w dniu 13 II 2003 r.

⁸ SGPEN, Sprawozdanie z działalności GR SGPEN w roku 2000; Informacje uzyskane ze strony internetowej EN: www.euroregion-nysa.pl w dniu 13 II 2003 r.

życie kulturalne Euroregionu przebiega już według stałego i cieszącego się popularnością publiczności kalendarza imprez.

Na obszarze działania EN mamy do czynienia z funkcjonowaniem wielu ciekawych polsko-czeskich projektów, przyczyniających się do rozwoju różnych form kultury. Na pewno należą do nich starania podejmowane przez Południowo - Zachodnie Forum Samorządu Terytorialnego „Pogranicze” w Lubaniu (PZFST „Pogranicze”). Zostało ono utworzone w 1999 r. jako stowarzyszenie wójtów, burmistrzów, starostów i radnych sejmiku dolnośląskiego i reprezentuje cztery powiaty: bolesławiecki, lubański, lwówecki i zgorzelecki. Główne statutowe zadania tego związku to m.in.: rozwijanie i wspieranie współpracy transgranicznej pomiędzy wspólnotami lokalnymi Polski, Czech i Niemiec. Mimo krótkiej działalności stowarzyszenie ma na swoim koncie już pierwsze sukcesy w postaci organizacji w 2002 r. Międzynarodowego Turnieju Szachowego. Wśród uczestników byli przedstawiciele miejscowych społeczności z Polski, Czech i Niemiec. W tym samym roku odbyło się Międzynarodowe Spotkanie Seniorów z udziałem około 300 osób. Nieliczna dotychczas dokumentacja polsko - czeskich kontaktów, głównie sprawozdawcza, przechowywana jest w siedzibie stowarzyszenia, a także w archiwum SGPEN w Jeleniej Górze⁹.

Wspomniana już wcześniej (w ramach GR) współpraca bibliotek koordynowana jest przez Grodzką Bibliotekę Publiczną w Jeleniej Górze. Działalność ta, nawiązana została jeszcze przez jej poprzedniczkę Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Jeleniej Górze. Jej partnerami są takie placówki, jak Miejska Biblioteka w Libercu i Miejska Biblioteka w Jabloncu nad Nysą. Pracownicy tych instytucji spotykają się na organizowanych przez siebie konferencjach naukowych, metodycznych i szkoleniowych. Organizują dla siebie wycieczki, podczas których poznają Karkonosze i Góry Izerskie. Wymieniają doświadczenia z pracy z czytelnikami. Wspólnie organizują konkursy czytelnicze. Dochodzi też, choć może na niezbyt wielką skalę, do wymiany książek i publikacji. Ponadto wydawane są informatory, organizuje się konkursy literackie i plastyczne, głównie dla dzieci i młodzieży oraz wystawy.

Praca bibliotek w dziedzinie upowszechniania kultury udokumentowana jest nie tylko w sprawozdawczości władz Euroregionu, lecz przede wszystkim w aktach właściwych bibliotek, a zwłaszcza w archiwaliach Grodzkiej Biblioteki Publicznej w Jeleniej Górze.

Materiały archiwalne EN stanowią bogate źródło informacji dotyczące różnych form współpracy kulturalnej pogranicza. Warto wspomnieć tu o organizacji VI Sympozjum Historycznego „Rzemiosło bez granic” (GR Historia), sympozjum „Zabytki Dolnego Śląska - wspólne dziedzictwo i troska”, a także o współpracy muzeów.

Na interesującym nas obszarze najintensywniejszą współpracę z Czechami prowadzą w zasadzie cztery placówki muzealne: Muzeum Karkonoskie (do niedawna Muzeum Okręgowe) w Jeleniej Górze (wraz ze swoimi oddziałami w Bolkowie i Szklarskiej Porębie), Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze; Muzeum Regionalne w Jaworze oraz Muzeum Tkactwa Dolnośląskiego w Kamiennej Górze. Wiele z podejmowanych przez powyższe placówki działań międzynarodowych

⁹ Ankieta dotycząca działalności PZFST „Pogranicze” w Lubaniu, opracowana w marcu 2003 r., w zbiorach autorów.

opartych jest o Euroregion Nysa, lecz spora ich część ma wyłącznie charakter stosunków bilateralnych polsko - czeskich. Największy zakres tej współpracy prowadzi Muzeum Karkonoskie. Współpraca między muzeami polega głównie na wymianie wystaw, organizowaniu wspólnych ekspozycji, wypożyczaniu eksponatów, wymianie doświadczeń. W tym zakresie m.in. Muzeum Karkonoskie przy udziale Muzeum Karkonoskiego we Vrchlabi (działające poza Euroregionem Nysa) i Północnoczeskiego Muzeum w Libercu, w 1997 r. zorganizowało wystawę poświęconą karkonoskiemu Duchowi Gór (Liczyrzepa - Krakonoś). Z kolei w 2001 r. wraz z tymi samymi muzeami czeskimi oraz jeleniogórskim Biurem Wystaw Artystycznych, przygotowano inną wystawę, pt. „Wokół wielkiej góry”, która dotyczyła działalności artystycznej w okolicach Śnieżki, po obu stronach granicy państwowej. Z wystawą tą związane było też okolicznościowe wydawnictwo pod tym samym tytułem.

Właśnie publikacje książkowe i czasopisma są kolejnym przejawem wzajemnej współpracy. Duże osiągnięcia posiada zwłaszcza Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze, Muzeum to bowiem, razem z Zachodniosudeckim Towarzystwem Przyrodniczym od 1998 r. wydaje własny rocznik pt. „Przyroda Sudetów Zachodnich”. W czterech tomach i dwóch tematycznych suplementach opublikowano i zaprezentowano nie tylko artykuły dotyczące czeskiej części tego pasma górskiego, ale również materiały autorów czeskich, w tym zwłaszcza pracowników naukowych dwóch mieszczących się we Vrchlabí instytucji: Muzeum Karkonoskiego oraz Karkonoskiego Parku Narodowego (KRANAP). Dodać należy, iż wszystkie zamieszczane tu artykuły mają streszczenia m.in. w języku czeskim, których to tłumaczeń dokonuje pracownik czeskiego KRANAP-u Jiří Dvořák. Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o kilkuletniej współpracy naukowej pracownicy jeleniogórskiego Muzeum Boženy Gramsz z czeskim ornitologiem Jiřim Flousekiem, która w 1999 r. zaowocowała opublikowaniem monumentalnego „Atlasu ptaków lęgowych w Karkonoszach”¹⁰. Kilkuletnią indywidualną współpracę z czeskim miesięcznikiem „Krakonoš” prowadzi dyrektor jeleniogórskiego Muzeum Przyrodniczego Andrzej Paczos, który jest nie tylko członkiem redakcji tego periodyku, ale również autorem wielu zamieszczanych w nim artykułów.

Z kolei Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze, jeszcze jako Muzeum Okręgowe, opublikowało w 2000 r. słynny traktat górniczy Georgiusa Agricoli „De re metallica libri XII” z 1561 r., co stało się możliwe dzięki współpracy z czeskim Narodowym Muzeum Techniki w Pradze, skąd w 1995 r. pozyskano nie tylko wystawę pt. „Złota Ziemia Gabreta”, ale także czeskie tłumaczenie dzieła Agricoli, które następnie stało się podstawą polskojęzycznego wydania¹¹.

Muzea współpracują też na polu naukowym, organizując wspólne konferencje i sympozja tematyczne. Jednym z nich była np. konferencja naukowa zorganizowana w Kowarach w dniach 9-10 XI 1999 r. przez ówczesne Muzeum Okręgowe w Jeleniej Górze, pt. „Tradycje górnicze w Polsce i Czechach”. W 2002 r. opublikowano w Jeleniej Górze materiały z tej sesji¹².

¹⁰ J. Flousek, B. Gramsz, *Atlas hnízdního rozšíření ptáků Krkonoš. Atlas ptaków lęgowych Karkonoszy (1991-1994)*, Vrchlabí 1999, ss. 424.

¹¹ J. Agricola, *O górnictwie i hutnictwie dwanaście ksiąg*, z czeskiego przełożyła K. Kurková, Jelenia Góra 2000, ss. 528.

¹² *Uczniowie Agricoli. Materiały z konferencji górniczej w Kowarach z 1999 roku*, pod red. A. Grodzickiego i M. W. Lorenca, Jelenia Góra 2002, ss. 311.

Przedstawione powyżej formy współpracy znajdują odzwierciedlenie najczęściej w sprawozdaniach rocznych poszczególnych muzeów. Przechowywana jest wzajemna korespondencja. Czasami jakaś dokumentacja fotograficzna ze wspólnych imprez. Trochę więcej można powiedzieć o Muzeum Karkonoskim. Tam np. prowadzone są teczki wszystkich wystaw, a więc i tych we współpracy razem z Czechami. W teczce takiej znajduje się plakat, zaproszenie, scenariusz wystawy (o ile był sporządzony), dokumentacja fotograficzna z otwarcia wystawy, dokumentacja fotograficzna samej wystawy, a przynajmniej jej najciekawszych eksponatów lub instalacji, wycinki prasowe. Ponadto Muzeum posiada wideotekę, w której przechowuje nagrania z wszystkich organizowanych przez siebie, od 1991 r. imprez, w tym wernisaży. Podobna dokumentacja występuje w Muzeum Przyrodniczym w Jeleniej Górze. Są tu teczki wystaw, jest dokumentacja współpracy w postaci teczek korespondencji i umów. Jest też dokumentacja własnych wydawnictw. Ponadto imprezy muzealne organizowane w ramach Euroregionu Nysa, mają swoje odbicie również w archiwaliach tego związku.

Działalność w zakresie publikacji prowadzi też Towarzystwo Przyjaciół Jeleniej Góry, które nawiązało współpracę z Czechami. W wydawanym przez nie „Roczniku Jeleniogórskim” od kilku lat ukazują się artykuły czeskich autorów (głównie Františka Jiraško), jak również recenzje wydawanych w Czechach książek, które dotyczą regionu Karkonoszy. Nadmienić należy, iż wszystkie zamieszczane tu materiały posiadają streszczenia w języku czeskim, opracowane przez pracownika czeskiego KRANAP-u Jiřego Dvořaka. Najważniejszą jednak publikacją tegoż Towarzystwa w zakresie współpracy polsko-czeskiej, tu również z partnerem niemieckim, było opublikowanie w 2001 r. trójjęzycznej antologii poezji karkonoskiej, obejmującej utwory powstałe po obu stronach górskiej grani w okresie od XVII w. po czasy współczesne¹³. Książka ta prezentuje nie tylko poświęcone Karkonoszom utwory czeskich i polskich poetów, ale przedstawiciele obu nacji, mieszkańcy terenów przygranicznych, byli też współtwórcami jej ostatecznego kształtu, dokonując niezbędnych tłumaczeń oraz sporządzając noty biograficzne o autorach prezentowanych wierszy¹⁴.

Również jeleniogórski oddział APWr. nawiązał w 2002 r. współpracę z dwiema czeskimi placówkami archiwalnymi w Semili oraz w Trutnovie. Na razie doszło do wzajemnych spotkań, wymiany doświadczeń oraz wydawnictw regionalnych. Opracowano też wstępnie kierunki dalszych wspólnych działań, polegających m.in. na udziale w sesjach naukowych, opracowywaniu informatorów archiwalnych, innych wydawnictw naukowych o regionie i bieżącej wymianie informacji.

Podstawą dla rozwoju kultury, a zwłaszcza nauki na pograniczu polsko – czeskim jest współpraca lokalnych uczelni. Należy wymienić tu przede wszystkim dwie szkoły jeleniogórskie, a mianowicie samodzielny wydział Akademii Ekonomicznej oraz Kolegium Karkonoskie. To ostatnie prowadzi starania o otwarcie, we współpracy z czeskimi kolegami, studiów bohemistycznych w Jeleniej Górze.

¹³ *Karkonosze liryczne. Lyrishes Riesengebirge. Lyrické Krkonoše*. Wybór i oprac. W. Grzelak, Jelenia Góra 2001, ss. 111+9 nlb.

¹⁴ Ze strony czeskiej wymienimy choćby: Miloslava Bartoša i Ludvíka Štěpána, zaś z polskiej: Helenę Jankowską, Joannę Mateusiak, Olę Uścińowicz, Stanisława Firsztę, Ivo Łaborewicza, Roberta Rzeszowskiego, Józefa Zapruckiego, Agatę Kalińską i Karinę Kurkovą.

Akademia Ekonomiczna od lat zaś współpracuje z liberecką Wyższą Szkołą Techniczną. Nadmienmy o istotnej indywidualnej współpracy poszczególnych pracowników tychże uczelni. Wymieńmy tu choćby dr Jacka Potockiego, który współpracując od lat z Ośrodkiem Edukacji i Etyki Ekologicznej Rýchory w Horním Maršovie, doprowadził do polskiego wydania interesującego podręcznika regionalnego dla szkół pt. „Czytanka o wschodnich Karkonoszach”, tłumacząc ją nie tylko z czeskiego na język polski, ale był również autorem kilku z zamieszczonych w niej rozdziałów¹⁵. Z polskiej strony do wydania tego dzieła przyczynił się również Związek Gmin Karkonoskich, mający swoją siedzibę w Bukowcu.

Omawiając formy kontaktów kulturalnych na terenie Euroregionu Nysa, nie sposób nie wspomnieć o ciekawych inicjatywach, będących udziałem stowarzyszeń turystycznych. Ten rodzaj działania przyczynia się nie tylko do popularyzowania walorów krajoznawczych, pogłębiania wiedzy o krajach członkowskich, ale i o poznawania kultury i obyczajów swoich sąsiadów. Okazji ku temu dostarczają liczne spotkania turystyczne. Jedną z najbardziej aktywnych w tej dziedzinie organizacji jest Zarząd Oddziału Miejskiego Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych w Lubaniu (PTSM). Wymiana doświadczeń ze stroną czeską tj. z Klubem Czeskich Turystów w Krásnej Lipie i w Novym Mestie, polegająca na organizacji wspólnych imprez turystycznych, zjazdów i spotkań roboczych, datuje się od 1997 r. Do współpracy zaproszono też stronę niemiecką. Pod patronatem działaczy turystycznych trzech państw od 2001 r. odbywa się jedna z największych cyklicznych imprez na terenach pogranicza jaką jest Międzynarodowy Rajd Turystyki Pieszej „3 Dni – 3 Kraje – 3 Wędrówki”. W rajdzie oprócz młodych ludzi z przygranicznych miejscowości bierze również udział duża grupa doświadczonych turystów z Europy Zachodniej. Spotkania te stały się kapitalną płaszczyzną wzajemnej promocji własnych regionów.

Należy podkreślić, że Stowarzyszenie posiada bogatą dokumentację własnej działalności. Poza corocznymi planami pracy i sprawozdaniami PTSM prowadzi teczki imprez, gdzie gromadzi wszelkie dokumenty związane z ich organizacją, czyli: kalendarze imprez, plakaty, ulotki informacyjne, listy uczestników i ich karty meldunkowe oraz dokumentację fotograficzną. Oddzielnie przechowywane są wycinki prasowe dotyczące wszystkich wydarzeń turystycznych, pochodzące z prasy polskiej, czeskiej i niemieckiej. W posiadaniu działaczy PTSM jest także kolekcja znaczków okolicznościowych. Strona czeska opracowuje zaś od początku współpracy bogato dokumentowaną, obecnie już dwutomową, kronikę wydarzeń¹⁶. Podobne działania są udziałem także innych organizacji turystycznych. Od lat dobrze układa się współpraca Karkonoskiej Grupy GOPR z czeskimi kolegami z Horskéj Služby. Organizowane są wspólne ćwiczenia, zawody i spotkania towarzyskie. Niejednokrotnie, jak podczas tragicznej lawiny z lutego 2003 r. nad Małym Stawem, członkowie obu służb ratowniczych wspólnie niosą pomoc nieostrożnym turystom i ofiarom gór.

¹⁵ *Czytanka o wschodnich Karkonoszach*, praca zbior. pod red. H. Kulichovej, tłum. J. Potocki, Horní Maršov 2002, ss. 136.

¹⁶ Ankieta dotycząca działalności Zarządu Oddziału Miejskiego PTSM w Lubaniu opracowana w marcu 2003 r., w zbiorach autorów; Informacje ze strony internetowej; ptsmluban.fm.interia.pl, uzyskane w dniu 3 III 2003 r.

Innym przykładem nawiązywania kontaktów przygranicznych i propagowania kultury regionalnej poprzez aktywne formy wypoczynku jest jeleniogórska Rada Przyjaciół Harcerstwa, która od 1998 r. współpracuje dość ściśle ze skautami z Liberca. Współdziałanie polega na wzajemnym odwiedzaniu się. Przynajmniej raz w roku polscy harcerze jadą do Liberca, a czescy do Jeleniej Góry. Dla gości przygotowany jest program, w którym znajduje się miejsce na zwiedzanie miast i ich okolic, zapoznanie się z miejscową historią, zabytkami. Wspólne spotkania odbywają się również w dniu św. Jerzego (23 kwietnia) – patrona harcerzy. Organizowane są wspólne ogniska, rajdy itp. Harcerze wymieniają wzajemne doświadczenia, poznają kulturę swych narodów. Powstająca w związku z tym dokumentacja to: raporty ze spotkań, teczki korespondencji, wykazy osób wyjeżdżających za granicę i przyjeżdżających do Polski, dokumentacja projektów własnych związanych z kontaktami z Czechami. Dokumentacja fotograficzna, która powstaje przy każdym spotkaniu, jest najczęściej przechowywana u osób prywatnych.

Podobnie, jak w przypadku PTSM i tutaj strona czeska opracowuje kronikę swojej działalności. W Czechach bowiem każda organizacja zobowiązana jest ustawowo do prowadzenia takiej dokumentacji. Z pewnością więc każdy kontakt międzynarodowy jest tam odnotowywany szerzej, nie tylko w postaci notatki pisemnej, ale również wycinków prasowych i dokumentacji fotograficznej.

Na obszarze tegoż Euroregionu istotną rolę w zacieśnianiu polsko - czeskich więzi kulturalnych odgrywają dolnośląskie miasta, współpracujące z miastami w Czechach. Jako przykład można tu podać, niemalże modelową współpracę Gryfowa Śląskiego i czeskiej Raspenawy, która została zapoczątkowana w 1999 r. umową o partnerstwie miast. Akt ten stanowi, iż: „Celem współpracy obu miast jest [...] *lepsze poznanie oraz zrozumienie ich historii, tradycji, kultury, życia rodzinnego, szkolnego i społecznego* [...]. Szczególną uwagę należy poświęcić kontaktom młodzieży obu miast¹⁷. Tak postawione zadania władze Gryfowa Śl. realizują urządzając liczne wspólne imprezy zaprzyjaźnionych społeczności. Na przykład w 2000 r. przy współdziałaniu gryfowskich instytucji kultury zorganizowano w Raspenawie cykl imprez *Święto majowe*, obejmujący różne wystawy, w tym: sztuki ludowej i rzemiosła, oraz prac dzieci i dorosłych na temat wiosny, a także uroczystą akademię połączoną z tańcem i śpiewem. Ponadto w corocznych kalendarzach imprez, obok wielu tematycznych wystaw dotyczących historii regionu, malarstwa i rzeźby, można odnaleźć propozycje wspólnych zawodów sportowych, turniejów i pokazów tańca towarzyskiego, rajdów turystycznych oraz rozmaitych okolicznościowych uroczystości jak np. Święto Pieczonego Ziemniaka i inne. Należy dodać, że środki na tę działalność miejsko - gminne władze Gryfowa pozyskują z funduszków własnych, samorządowych oraz funduszu Phare. One też ustalają plan imprez i odpowiadają za jego późniejszą realizację przez miejscowe placówki kultury¹⁸.

Archiwalia zawierające wszystkie ważne aspekty interesujących osiągnięć ośmiotysięcznego Gryfowa Śl i trzytysięcznej Raspenawy, przechowywane w gryfowskim Urzędzie Gminy i Miasta i miejscowym Ośrodku Kultury oraz jak

¹⁷ Urząd Gminy i Miasta w Gryfowie Śląskim (dalej: UGiM Gryfów Śl.), Umowa o partnerstwie miast z 26 I 1999 r.; Ankieta dotycząca współpracy kulturalnej miasta Gryfowa Śl. opracowana przez Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury w Gryfowie Śl. w marcu 2003 r., w zbiorach autorów.

¹⁸ UGiM Gryfów Śl., Roczne propozycje wspólnych imprez miast partnerskich w latach 2000 -2003.

w przypadku większości instytucji tego obszaru, również w materiałach SGPEN. Wśród dokumentów ważne miejsce zajmują plany i sprawozdania z działalności oraz korespondencja ze stroną czeską, a ponadto dokumentacja fotograficzna i wycinki z lokalnej prasy gromadzone w tematycznych albumach prowadzonych przez pracowników Publicznej Biblioteki Gminy i Miasta w Gryfowie Śl.¹⁹.

Poza strukturami Euroregionu rozwija się natomiast współpraca partnerska dwóch innych miejscowości: Lubania i Kolin (miasto położone poza EN) w Czechach. Również tutaj podstawę obustronnych kontaktów stanowi umowa podpisana 5 XII 1997 r. Działania polegają głównie na współpracy władz samorządowych, wyrazem czego są wzajemne wizyty delegacji z okazji różnych uroczystości, np. Dni Lubania, 11 Listopada itp. Akcją objęta jest również młodzież uczestnicząca m.in. w międzynarodowych spotkaniach plastycznych. Wiele informacji na ten temat można odnaleźć w archiwaliach lubańskiego Urzędu Miasta (uchwały, plany, projekty, sprawozdania), a zwłaszcza w publikowanym corocznie *Raporcie o stanie miasta*, opracowywanym przez Zarząd Miasta Lubania²⁰.

Równie rozległą współpracę kulturalną z pobliskimi Czechami można zaobserwować na terenie drugiego Euroregionu Glacensis, powstałego w grudniu 1996 r., jako pierwszego w Polsce wyłącznie polsko - czeskiego związku ziem. Stolicami Euroregionu po obu stronach granicy są Rychnov n. Knežnou i Kłodzko. Dokumentem założycielskim dobrowolnej wspólnoty 23 gmin polskich i 69 miast i gmin czeskich jest Ramowa Umowa, na podstawie której przyjęto statut Euroregionu. W nim też określono główne zasady działania w zakresie rozwoju kultury, czyli: wymianę kulturalną i troskę o wspólne dziedzictwo kultury oraz współpracę GOPR²¹. Zadania strony polskiej precyzuje zaś Statut Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Glacensis (SGPEG)²². Podstawę współpracy przygranicznej na wspomnianym terenie stanowią porozumienia o charakterze partnerskim, które miasta i gminy Euroregionu zawarły między sobą, jak również pomiędzy innymi ośrodkami leżącymi poza obszarem tejże struktury²³.

Do badań nad rozwojem kultury na omawianym terenie istotne będą zatem dokumenty naczelnych władz Euroregionu Glacensis. Polsko-czeskie inicjatywy znajdują odzwierciedlenie zwłaszcza w archiwaliach organów kolegialnych wspólnoty, tj. w aktach Rady Euroregionu i Grup Roboczych. Na uwagę zasługują tu uchwały oraz protokoły z posiedzeń, a także programy, plany działania i sprawozdania z ich realizacji.

Interesującym dokumentem, dostępnym w Internecie, jest kalendarium najważniejszych polsko - czeskich wydarzeń kulturalnych z okresu poprzedzającego zawiązanie formalnych struktur, tj. od 1989 r. Współpraca sąsiednich regionów rozpoczęła się właśnie w tym roku od wydania pierwszego numeru miesięcznika „Ziemia Kłodzka - Od Kladského pomezí - Glatzer Bergland”. Od 1993 r.

¹⁹ Ankieta dotycząca współpracy kulturalnej miasta Gryfowa Śl. opracowana przez Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury w Gryfowie Śl. w marcu 2003 r., w zbiorach autorów.

²⁰ Urząd Miasta Lubania, Raport o stanie Miasta za rok 2000; Informacja APWr Oddział w Lubaniu dotycząca polsko - czeskiej współpracy kulturalnej Lubania z dnia 17 II 2003 r. i z 17 III 2003 r., w zbiorach autorów.

²¹ Ramowa Umowa o utworzeniu Euroregionu - Glacensis z 5 XII 1996 r., Statut Euroregionu Glacensis, w: strona internetowa: www.euroregion-glacensis.ng.pl, informacje uzyskane w dniu 14 II 2003 r.

²² Tamże, Statut GPPEG.

²³ Tamże, Wykaz gmin i miast partnerskich.

publikowane są tam teksty polskich i czeskich autorów o szeroko pojętej tematyce pogranicza. Natomiast rok 1990 stał się początkiem innej dużej imprezy, zaliczonej wkrótce do najważniejszych i największych wydarzeń kulturalnych na pograniczu polsko - czeskim. Są to coroczne Polsko - Czeskie Dni Kultury Chrześcijańskiej, odbywające się we wrześniu i październiku po obu stronach granicy. Jednym z ich organizatorów jest Stowarzyszenie Komitet Obywatelski Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku. Z najnowszych zaś osiągnięć Euroregionu warto wymienić np. wspólną prezentację podczas Targów Turystycznych REGIONTOUR w Brnie w styczniu 2002 r., a także otwarcie lektoratu języka polskiego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Hradec Králové oraz organizację kursu języka czeskiego dla przewodników turystycznych²⁴. Te ostatnie działania są bardzo istotne, gdyż bariera językowa jest jednym z elementów utrudniających wzajemne kontakty²⁵.

Euroregion Glacensis należy do obszarów, na którym realizowane są wymieniane już wcześniej programy Phare, służące aktywizacji społeczno - gospodarczej pogranicza polsko - czeskiego. Z tych środków na terenie Euroregionu Glacensis dofinansowywane są liczne przedsięwzięcia z dziedziny turystyki, sportu, spotkania młodzieży oraz prowadzona jest działalność szkoleniowa. W zakresie rozwoju bazy turystycznej opracowano koncepcje zagospodarowania Śnieżnika, Orlicy w Górach Orlickich oraz Góry Wszystkich Świętych w okolicy Nowej Rudy wraz z projektem budowy Międzynarodowego Centrum Spotkań Młodzieży Miast Partnerskich. Ponadto na pograniczu w ramach wspólnych działań szeroko popularyzowana jest kultura muzyczna. Dotowane są takie wydarzenia jak: organizacja festiwali, koncertów, przeglądów i konkursów muzycznych²⁶.

Inną formą współpracy istniejącą na omawianym terenie jest bezpośrednia, dwustronna wymiana kulturalna, odbywająca się pomiędzy przygranicznymi placówkami. Najlepszym przykładem bardzo aktywnej działalności w tym zakresie jest Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku²⁷. Należy dodać, że placówka ta pierwsze kontakty z Czechami nawiązała jeszcze przed rokiem 1989. Długoletnia współpraca ze stroną czeską zaowocowała bardzo różnorodnymi imprezami kulturalnymi. Do nich należą np. wystawy organizowane przez muzea czeskie w Kłodzku i odwrotnie. W latach 1990 -2000 muzea czeskie w Rychnovie, Hradec Králové, w Libercu oraz inne, zaprezentowały swoje zbiory w kłodzkim Muzeum na 11 wystawach. Z kolei w latach 1993 -2001 muzealnicy z Kłodzka zorganizowali w tychże muzeach 5 wystaw, przedstawiających Ziemię Kłodzką w malarstwie, grafice i rysunku, a także przygotowali ekspozycję współczesnego szkła artystycznego itp.

Ważne zadania w zakresie propagowania kultury pogranicza spełniają koncerty muzyczne, których od 1990 r. Muzeum w Kłodzku zorganizowało aż 14.

²⁴ Strona internetowa: www.euroregion-glacensis.ng.pl, Kalendarium najważniejszych wydarzeń; informacje uzyskane w dniu 14 II 2003 r.; Informacja Starostwa Powiatowego w Kłodzku z dnia 1 IV 2003 r., w zbiorach autorów.

²⁵ Ankieta dotycząca działalności PZFSST „Pogranicze” w Lubaniu, opracowana w marcu 2003 r., w zbiorach autorów.

²⁶ Strona internetowa: www.euroregion-glacensis.ng.pl, Wykaz projektów zrealizowanych na terenie Euroregionu- Glacensis w ramach programów Phare w latach 1996 - 1999; Zrealizowane projekty, informacje uzyskane w dniu 14 II 2003 r.

²⁷ Informacja dotycząca współpracy kulturalnej Muzeum Ziemi Kłodzkiej z miastami pogranicza czeskiego w latach 1990 -2002 z 15 III 2003 r., w zbiorach autorów.

Uczestniczyły w nich czeskie chóry i orkiestry nie tylko z przygranicznych miejscowości. W Kłodzku wystąpili: Rychnovska Orkiestra Kameralna (1992), duet gitarowy Quitar Duo z Pragi (1994), dziecięcy zespół flecistów z Lanškroun (1998) itd.

Do tradycyjnych metod pracy kłodzkiej instytucji należy działalność odczytowa, organizacja sesji naukowych, spotkań różnych grup środowiskowych, służących wymianie doświadczeń zawodowych oraz nawiązywaniu więzi towarzyskich. Temu ostatniemu celowi służyło między innymi, zorganizowane przy współpracy z Muzeum w Deštném w 2001 r. spotkanie polsko - czeskiej młodzieży pt. „Granica nas nie dzieli”.

Bardzo urozmaicona wymiana kulturalna ze stroną czeską, będąca udziałem kłodzkiej placówki, posiada obszerną dokumentację. Stanowi ona doskonałą bazę źródłową dla przyszłych badaczy tej dziedziny. Dużym ułatwieniem w dotarciu do niektórych zagadnień jest fakt, że np. roczne sprawozdania z działalności Muzeum publikowane są w „Zeszytach Muzeum Ziemi Kłodzkiej”. W wydawnictwie tym można ponadto odnaleźć wiele interesujących artykułów dotyczących przedstawionej powyżej polsko-czeskiej współpracy²⁸.

Szczegółowa dokumentacja przygranicznej współpracy przechowywana jest w siedzibie Muzeum. Stanowią ją teczki imprez, w których są różnego typu materiały, m.in. zaproszenia, plakaty, katalogi imprez itp. Ponadto prowadzona jest kronika działalności, gdzie gromadzi się systematycznie dokumentację fotograficzną z licznych wydarzeń kulturalnych. Tego typu archiwalia uzupełnia się na bieżąco wycinkami z prasy udostępnianymi w bibliotece muzealnej. Relacje prasowe dotyczą nie tylko pracy samego Muzeum, lecz również innych ośrodków kultury w Kłodzku²⁹.

Przykład Muzeum Ziemi Kłodzkiej nie jest w tym regionie odosobniony. Różnorodne kontakty zawiązują się zwłaszcza w środowisku młodzieżowym. Teren pogranicza sprzyja bowiem współpracy uczelni, szkół, organizacji młodzieżowych oraz klubów sportowych. Jedną z placówek, w której owa współpraca ma miejsce od 1993 r., jest Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych (ZSP) w Kudowie Zdroju³⁰. Szkoła ta proponuje swoim uczniom różne imprezy organizowane przy współudziale szkół czeskich. Od czerwca 2002 r. kontakty te reguluje deklaracja o polsko - czeskiej współpracy szkół. W ramach wspólnych działań odbywają się liczne spotkania młodzieży, mające miejsce w Polsce i Czechach. W poprzednich latach wizyty te były okazją zarówno do zabawy, jak i do nauki. W ich trakcie organizowano bowiem sesje o tematyce ekologicznej, a nauczyciele mieli możliwość wymiany doświadczeń zawodowych. Działalność w tym zakresie uznawana jest przez szkołę za priorytetową.

W kudowskim ZSP znajduje się dokumentacja zawierająca informacje o polsko-czeskiej współpracy. Wśród gromadzonych materiałów na uwagę zasługują: kronika szkolna z różnorodną dokumentacją fotograficzną, wycinki

²⁸ Zob.: K. Oniszczyk - Awżen, Polsko-Czeskie Dni Kultury Chrześcijańskiej, [w:] Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej, nr 5, 1994, s. 197.

²⁹ Informacja dotycząca współpracy kulturalnej Muzeum Ziemi Kłodzkiej...

³⁰ Ankieta dotycząca współpracy polsko-czeskiej ZSP w Kudowie opracowana w marcu 2003 r., w zbiorach autorów.

prasowe z prasy polskiej, czeskiej i niemieckiej, videoteka, foldery oraz wspomniana deklaracja o współpracy szkół.

Najmłodszą strukturą euroregionalną na przygranicznych terenach Dolnego Śląska jest powstały w styczniu 2001 r. Euroregion „Dobrava” z siedzibą w Wałbrzychu. W jego skład wchodzi powiaty – wałbrzyski, świdnicki, dzierzoniowski oraz gminy – Mieroszów, Głuszyca, Walim, a także Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych PRO EURO z Wałbrzycha. Stronę czeską reprezentuje miasto Mezimesti. Głównym celem współpracy w Euroregionie jest podejmowanie wspólnych działań służących wszechstronnemu rozwojowi regionu oraz aktywizacja lokalnych społeczności.

Bezpośrednią współpracę ze stroną czeską nawiązały gminy Euroregionu i one też posiadają pełną dokumentację prowadzonej działalności. Organem nadzorującym sprawy kultury w Euroregionie jest Komisja Edukacji, Kultury i Turystyki, która gromadzi obecnie jeszcze nieliczne materiały archiwalne. Na terenie Euroregionu „Dobrava” odbywają się wspomniane już wcześniej Polsko – Czeskie Dni Kultury Chrześcijańskiej. W 2002 r. gospodarzem tej trzynastej już z kolei imprezy była gmina Mieroszów. Swoją rolę w niej zaznaczyło m.in. Starostwo Powiatowe w Wałbrzychu dofinansowując X Plener Artystyczny, przygotowany w ramach tych uroczystości³¹.

Na wymienionym obszarze współpraca kulturalna ze stroną czeską istniała już wcześniej. Początki jej sięgają pierwszych lat po przemianach politycznych w obu krajach. Trwałe kontakty nawiązywały wówczas poszczególne ośrodki, które obecnie mają już duże osiągnięcia w tej dziedzinie. Tu możemy wymienić współdziałanie dwóch miast Wałbrzycha i Hradec Králové. Miasta te w 1991 r. zawarły umowę o współpracy, zakładającą wymianę doświadczeń oraz wspólne działania w zakresie nauki, kultury, sztuki, oświaty, sportu i wychowania fizycznego. W 1993 r. w Hradec Králové odbył się pierwszy wspólny bieg uliczny uczniów szkół średnich o profilu sportowym. W 1994 r. również w Hradec Králové zorganizowano całoroczny cykl wystaw i regionalnych imprez towarzyszących pod hasłem „Regina 94”. W następnych latach rozpoczęto organizację Giełdy Mineralów w Wałbrzychu, zaplanowanej jako cykliczne spotkania, z udziałem zbieraczy mineralów z zaprzyjaźnionych regionów. Mieszkańcy obu miast coraz częściej bawią się na polsko – czeskich imprezach. Niedawno zorganizowano np. wałbrzyskie „Dni Europy” i 777 rocznicę powstania miasta Hradec Králové. Przygotowywane są też konferencje o tematyce regionalnej. Istotną rolę w zacieśnianiu sąsiedzkiej współpracy jest fakt przystąpienia obu krajów do Unii Europejskiej, stanowiący dodatkowy bodziec do pozyskiwania nowych źródeł finansowania i poszerzania zakresu dotychczasowej działalności.

Wymiana kulturalna Wałbrzycha z czeskim partnerem posiada odbicie w systematycznie gromadzonych archiwaliach, przechowywanych w archiwum Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu. W materiałach tych można odnaleźć ogólne zasady i programy działania dotyczące licznych kontaktów zagranicznych, porozumienia i umowy odnoszące się do współpracy z gminami i instytucjami na terenie Czech, sprawozdania z przebiegu wizyt czeskich gości w Wałbrzychu oraz korespondencję ze stroną czeską. Każda polsko – czeska impreza kulturalna zorganizowana na terenie Wałbrzycha posiada swoją dokumentację,

³¹ Informacja Starostwa Powiatowego w Wałbrzychu z dnia 11 III 2003 r., w zbiorach autorów.

przechowywaną w osobnych teczkach. W sprawozdaniach z przebiegu imprez można znaleźć informacje na temat programu uroczystości, udziału partnerów zagranicznych, źródeł finansowania i kosztów, liczby uczestników oraz efektów współpracy. Zachowywana jest także dokumentacja fotograficzna (także na płytach CD) oraz kasety video. Natomiast tylko sporadycznie gromadzi się wycinki prasowe z lokalnych gazet³².

Przedstawione powyżej przykłady polsko - czeskiej wymiany kulturalnej mającej miejsce na terenie trzech dolnośląskich euroregionów, stanowią jedynie część bardzo obszernej współpracy wielu ośrodków. Podobne działania na tym obszarze podejmują także inne placówki, których pracę nie sposób tu jednak przedstawić.

Kończąc przegląd źródeł archiwalnych dotyczących polsko - czeskiej współpracy przygranicznej na obszarze Dolnego Śląska należy podkreślić, że podobne materiały archiwalne są wytworem również innych euroregionów, utworzonych w ostatnich czasach wzdłuż całej polsko - czeskiej granicy. Współpraca tych obszarów zasługuje jednak na odrębne opracowanie.

Warto również dodać, iż większość dokumentacji powstającej w Polsce, a wytworzonej w różnych instytucjach, nierzadko przepada bezpowrotnie. Zresztą, często przechowywana jest ona w prywatnych mieszkaniach (zwłaszcza w przypadku organizacji społecznych) i jest faktycznie niedostępna dla innych osób. Tam też bardzo łatwo ulega likwidacji.

Organy samorządowe, pomimo istnienia stosownych przepisów archiwalnych, także nie traktują w należyty sposób własnych akt. Często okazuje się, że urzędnicy miejscy, czy gminni niewiele wiedzą na temat posiadanych dokumentów. Z kłopotami tego typu spotykają się zazwyczaj studenci poszukujący materiałów do prac magisterskich. Trudności w dotarciu do dokumentacji archiwalnej wynikają z niewłaściwego jej porządkowania i przechowywania. W wielu urzędach trzymana jest ona w biurkach poszczególnych urzędników, w teczkach bez właściwych opisów i praktycznie nigdy nie trafia do archiwum zakładowego. Być może jest to spowodowane niewiedzą, nonszalancją lub brakiem czasu. Niewłaściwie postępują też ci, którzy przykładają zbyt wielką wagę do pewnych dokumentów, jak ma to miejsce w Szklarskiej Porębie, gdzie umowa partnerska o współpracy z sąsiednim Harrachovem, oprawiona w ramki, wisi na ścianie gabinetu burmistrza. Można wątpić, czy trafi ona we właściwym czasie do archiwum zakładowego, a potem do archiwum państwowego, a tym samym czy zachowana zostanie wieczyście.

³² Informacja Urzędu Miejskiego w Wałbrzychu, Dział Promocji Integracji Europejskiej z dnia 20 III 2003 r., w zbiorach autorów.